

חוק הנגשת מקומות ציבוריים

במדינת ישראל, מתגוררים כמיליון וחצי אנשים בעלי מוגבלות כלשהי, שמהווים כמעט מרבץ מאוכלוסיית המדינה. הנגישות לבעלי מוגבלות/ נכות, מעגונת בחוק החל משנת תשנ"ח (1998), שעל פיו, כל מקום ציבורי (מקום מסחר, מקום עבודה, מוסדות ממשלתיים וציבוריים, בנייני מגורים וכו') חייב לאפשר גישה לכל אדם, באשר הוא, להיכנס אליו ולקבל את שירותיו. הנגשת המבנה הינה חובה ועקב אי הנגשתו של מקום, ניתן להגיש כתב אישום ולהסתכן בתביעה או בכנס בסך עשרות או מאות אלפי שקלים. מטרת החוק היא קידום השוויון עבור אנשים בעלי מוגבלות במדינת ישראל, מתן הכלה וכבוד, מתוך אפשרות למעמד שווה עם שאר אוכלוסיית המדינה (Cowan E.L., 2013).

מרכיבי ההנגשה הפיזיים מבוססים על סלילת שביל מותאם וחניה מותאמת לשם מתן אפשרות ראוייה להגיע למבנה, באופן מכובד ועצמאי, עבור כל בעלי המוגבלויות. בנוסף, קיום פתרון במבנה להפרישי גבהים עבורי הנכים בגפיים (כגון, רמפה, מדרגות נעות או מעלית). פתחים ומסדרונות רחבים, לצורך מעבר לכיסאות גלגלים או כלי עזר אחרים, ובית שימוש מונגש עבורם. כמו כן, ישנן מספר תקנות, הנגזרות מתוך החוק ומגדירות את אכיפתו: בכדי ששירות יהיה מונגש, יש לערוך התאמות על פי כל שירות ומהותו, ולדאוג שיתקיימו – נהלים מותאמים לנגישות, ריהוט מותאם וכלי עזר להנגשה, מסירת מידע לכלל מקבלי השירות, והדרכות לצוותי העובדים במקום לצורך הנגשת השירות עבור בעלי המוגבלויות (Cowan E.L., 2013).

בשנת 2011, נכתבו תקנות נוספות לחוק הנגישות, בהן צוין כי לכל אדם יש לאפשר נגישות שהינה רציפה עד להגעה למקום השירות - זאת אומרת הנגשת תחבורה, מדרכה, תחנות הסעה וכדומה, שיהיו מותאמים לבעלי המוגבלות, מרגע יציאתם מן הבית ועד למקום קבלת השירות. עיקרון הרציפות מאפשר לאדם בעל המוגבלות לקבל את מלוא ההנגשה מן הבית ועד למקום השירות, ככל אזרח. התקנות קבעו לראשונה כי, האחראים לאכיפת התקנות הינם המועצות המקומיות או האזוריות/הרשות העירונית שבה נמצאים השירותים/מבנים וכי יבוצע מעקב אודות האכיפה. ניתן לראות בתקנות אלו כמעין מהפכה בחוק המקורי, למען שוויון זכויות של בעלי מוגבלויות. זאת משום שלראשונה, הזכות לנגישות נקבעה כעיקרון יסודי – משמע זכות בסיסית שאליה זכאי כל אדם במדינת ישראל. בנוסף, לראשונה התקיים פירוט של ההנחיות הקונקרטיות ליישום החוק במקומות ציבוריים ואף אפשרות למתן פטור מן ההנגשה, במקרים ספציפיים ולאחר בחינה ושיקול דעת של הרשות (גישה, 2011).

בהתבוננות קצרה, אודות חקיקה מקבילה בעולם המערבי, ניתן לראות צעדים מתקדמים יותר במהלך השנים: בשנת 2002, ארגון הבריאות העולמי פרסם מודל לשיקום בני אדם עם מוגבלויות, וכחלק ממנו, ניסה ליצור שפה בין לאומית שתהווה מעין מסגרת של התייחסות לנושא. המודל שואף למקם אנשים בעלי מוגבלות בקו אחיד עם שאר בני האדם בחברה, מעצם היותם שווים. הדבר מתבטא בתקנות הנוגעות למתן נגישות במקום המגורים, העבודה, הפנאי ובכל מקום המספק שירותים לאדם. מי שאחראי על ההתאמות הינה הסביבה ולא האדם בעל המוגבלות, ואילו הנגישות אינה אמורה להתקיים רק ברגעי מצוקה אלא כדבר שבשגרה. נושא הנגישות, בעולם המערבי, מתמקד לרוב בצורך בהסרת מכשולים העומדים אל מול בעלי המוגבלות, ומתן אפשרות למספר רב יותר של אנשים בקבלת שירות ומימוש זכויותיו. בבריטניה, למשל, מושם דגש על הנגישות כאמצעי למימוש זכויות של כלל החברה, ומערכת האכיפה פועלת ללא לאות, לצד עמותות לקידום זכויות בעלי המוגבלויות. קנסות מחולקים, וגם תביעות של אנשים ושל מייצגים חברתיים (Cowan E.L., 2013).

עם זאת, לעיתים קרובות, מתקיים פער בין אידיאולוגיה ורצון טוב של המחוקק ובין המצב בפועל. עדיין בארץ ובעולם, אנו עדים לחוקים ותקנות נפלאים המועלים בכנסת וברשויות המחוקקות המקבילות לה בעולם, ומאידך בקיומו של פער בין החוק/התקנה ובין המצב בפועל. לגבי נושא הנגשת השירות, ישנו מעט מידע עדכני על פער זה, והיכן הוא עומד בישראל של 2019, בתחום הנגשה לבעלי מוגבלויות.

ביצוע ואכיפת החוק בישראל

על פי משרד המשפטים, כדי לקיים את מימושו של חוק הנגישות בישראל, ישנו מנגנון הטמעה הנקרא "נציבות שוויון זכויות לבעלי מוגבלות" שתפקידה הינו להעביר מידע לציבור הזקוק להנגשה, וגם לכלל הציבור. הנציבות מקיימת ימי עיון וקורסים לבעלי תפקידים ברשויות ובמגזר הפרטי. כמו כן, אנשי הנציבות עובדים עם פעילים מהאוכלוסייה הצורכת את ההנגשה, ומייצרת גם קמפיינים ועבודה תקשורתית. בנוסף, קיים מנגנון פיקוחי אודות החוק שמתנהל דרך הרשויות החל מבעת בנייה של מבנה חדש כלשהו, שעליו לעמוד בתקנות ההנגשה, וכלה באי קבלת רישיון עסק, במגזר הפרטי, ממורשה הנגישות, כאשר אלו אינם עומדים בתקנים הנדרשים. באתר מצוין כי לנציבות ישנו אגף אכיפה, בעל מטות בתל אביב, חיפה, וירושלים, ובהם מפקחי נגישות תשתיות, מבנים וסביבה הבודקים את התקיימות דרישות החוק. יחידות הפיקוח הן בעלות סמכות להוצאת "צו נגישות" שיכול להוביל לכתב אישום פלילי כנגד אלו שאינם מקיימים את החוק. גם אדם בעל מוגבלות יכול באופן עצמאי, או דרך הנציבות להגיש תביעה אזרחית על הפרת החוק במקום מסוים ולקבל פיצוי של עד שישים ושניים אלף שקלים (פלדמן, דניאלי להב, חיימוביץ, 2007).

עם זאת, בפועל, על אף שהחוק קיים החל משנת 1998, לא נעשו כמעט תביעות של בעלי מוגבלות כנגד נותן שירות כלשהו, משמע כי לא נעשתה אכיפה פלילית של העוברים על החוק. האחריות למצב זה היא גם של המדינה ושירותי אכיפת החוק שאינם עוסקים בוודא ומתן קנסות/תביעות כלפי נותני השירות שאינם מכבדים את חוק הנגישות וגם כלפי אוכלוסיית בעלי המוגבלויות שאינם פועלים למאבק על זכויותיהם. כאוכלוסייה מוחלשת, גם לעובדים הסוציאליים ישנו מקום, כסוכני שינוי, להילחם על זכויותיהם של בעלי המוגבלויות, כאוכלוסייה מוחלשת, ולפעול להנגשת השירותים. סנונית אחת קטנה, ניתן לזהות בשנת 2015, אז נערך קמפיין שמטרתו הייתה העלאת המודעות לנושא הנגשת השירותים השונים לבעלי מוגבלויות (פלדמן, דניאלי להב, חיימוביץ, 2007).

הקמפיין החל בעקבות תחקיר שנערך על ידי *עמותת "נגישות ישראל", במסגרתו רואיינו אנשים מתוך אוכלוסייה זו, ושם עלו דוגמאות כאדם הנכה בארבעת גפיו, שאינו יכול ללכת לחוף הים כיוון שההנגשה היא חלקית – ישנו שביל מותאם, וגם חניה אך אין שירותי נכים - הדבר נמצא סותר את אלמנט ה"הנגשה הרציפה" שתואר לעיל, על פיו יש לדאוג לנגישות כוללת עבור בעלי מוגבלות, שתאפשר להם גישה לכלל השירותים להם אדם זכאי בעת פעילות פנאי או כל שירות אחר. לאחר תחקיר זה, החלה העמותה, כאמור, בקמפיין חברתי- תקשורתי, הקורא לכלל הציבור לפעול למען מימוש חוק הנגישות בכמה שיותר אתרים. מלבד קמפיין זה, קמות מעת לעת מחאות של בעלי מוגבלויות (כגון מחאת הנכים ב2017) שמסייעות בהעלאת המודעות הציבורית לנושאים